

İNSAN HAKLARI VE İNSANCIL HUKUK

Human Rights and Humanitarian Law

*Prof. Dr. Anıl ÇEÇEN**

GİRİŞ

İnsan hakları, çağımızın en önde gelen kavramlarından birisidir. Yirminci yüzyılda çok önemli değişimleri gündeme getirmiş olan bu büyüklü kavram, yirmi birinci yüzyılda ilerlerken de gene önemli yenilikleri öne çıkarmaktadır. İnsan hakları hiç kimsenin karşı çıkamayacağı ve sonuna kadar desteklemek durumunda olduğu en üst düzeydeki hukuksal değerlerdir. İlk çağlarda insanı her şeyin ölçüsü olarak ele alan hümanist felsefenin başlattığı süreç, iki bin yıl sonra insan hakları olarak devam etmekte ve bu dünyada binlerce yıldır sürüp gelen yaşamın daha adil ve haklılık esaslarına dayalı olmasını sağlamaktadır. Tarihin her döneminde insanı esas alan görüşler zamanla gelişerek yaygınlık kazanmış ve tüm insanlığa yol göstererek bugünkü uygarlık düzeyine erişilmesinde büyük katkılar getirmiştir.

İnsanlığa karşı çıkan, insanları ezen ve toplumları baskı altında tutan tüm yönetim biçimlerine karşı insancı akımlar tepki olarak gelişmiş ve insanlığın günümüze kadar hak ve hukuk yolunda ilerlemesine yardımcı olmuştur. İnsanlık tarihi incelenirse, insana karşı baskıcı ve çıkarıcı yönetimler ile insan ve insan haklarını en büyük değer olarak ele alan hümanist ya da insancıl akımların karşılıklı çatışmalarının sürekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda gelişmeler gösteren insan hakları, yirmi birinci yüzyılda ilerlerken

* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı Başkanı (anilcecen@hotmail.com)

beraberinde insancıl hukuku da oluşturarak daha güçlü bir yapılanmayı gündeme getirmektedir.¹

Çağdaş dünyada ortaya çıkan yenilikler ya da gelişmeler, bir süre sonra Türkiye'ye gelmektedir. Soğuk savaş sonrasında giderek açık bir toplum olmaya başlayan Türkiye'de, teknolojik gelişmeler hızla takip edilebilekte, ne var ki yaşamın diğer alanlarındaki kimi kavramların ve uygulamaların yerleşmesinde aynı hız görülmemektedir. İnsancıl hukuk konusu da Türkiye'de ele alınması ve tartışılması gecikmiş bir kavramdır. Söz konusu makalemizde bu kavramın boyutları üzerinde durulacaktır.

A) İNSAN HAKLARI VE İNSANCIL HUKUK

1) Mücadele Sonucu Haklar

İnsanların sahip olduğu temel hak ve özgürlükler, bütün bir insanlık tarihi boyunca yaşanan mücadelelerin sonucudur. Tarihin her döneminde insan toplulukları çeşitli biçimlerde var olmuşlar ve yaşamlarını sürdürebilmek için sosyal ve siyasal örgütler oluşturmuşlar ve zamanla farklı devlet ve toplum düzenlerini gündeme getirmişlerdir. Bazen kurulan düzenler hak ve özgürlükler açısından kısıtlayıcı olmuş, bazen de var olan düzenlerin daha da gelişmesi doğrultusunda hak ve özgürlükler mücadelesi yeni yaşam düzenlerinin ortaya çıkmasına yardımcı olmuşlardır. Geçen yüzyıla kadar hak ve özgürlükler, temel hak ve özgürlükler hukuk doktrini ve uygulamalarında yer almış, iki büyük dünya savaşı yaşandıktan sonra Birleşmiş Milletlerin kurulmasıyla beraber yayınlanan İnsan Hakları bildirisiyle, uluslararası hukukun ana belgesini meydana getirmiştir. Britanya İmparatorluğu'nun hegemonyasına karşı bir bağımsızlık devrimi gerçekleştiren Amerikalıların yayınladığı ABD Hak ve Özgürlükler Bildirisi ile, krallık rejiminin baskı ve zulmüne karşı bir özgürlük devrimi gerçekleştiren Fransız halkının gerçekleştirdiği cumhuriyet devriminin ilan ettiği İnsan hakları bildirisi, tarihsel süreç içerisinde insan haklarını öne çıkararak bugünkü

¹ Anıl ÇEÇEN, *İnsan Hakları*, Savaş Yayınları, Ankara 2000, s. 1-5.

gelişmelerin önünü açmıştır. İki büyük devrimin baskı ve otoriteye karşı insan haklarını esas alan bir çıkış olarak gerçekleşmesi modern çağlardaki insancıl gelişmelerin çıkış noktası olmuştur.

2) I. Dünya Savaşı Sözleşmelerle Önlenemedi

Büyük sömürge imparatorlukları ve güçlü ulus devletler yirminci yüzyıla girerken bir savaş sürecine girdikleri için, bu aşamada her türlü uluslararası silahlı çatışmaları önleme, barış ve kamu düzenlerini kurma doğrultusunda yapılan sözleşmeler birinci dünya savaşını önleyememiştir. Bu büyük cihan savaşı sonrasında İkinci Dünya Savaşı önleyebilmek üzere, "Milletler Cemiyeti" adı altında bir evrensel örgütlenme oluşturulmuştur. Ancak böylesine büyük girişimlere rağmen gene de İkinci Dünya Savaşı önlenemeyince, yirminci yüzyılın ikinci yarısına girerken Birleşmiş Milletler örgütü daha güçlü bir yapılanma ile oluşturularak, insan hakları bütün dünyayı kapsayacak bir yaygınlık içerisinde uluslararası bir "Birleşmiş Milletler Bildirgesi" ile güvence altına alınmıştır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra, bütün dünya ülkelerinde insan hakları Birleşmiş Milletler güvencesi altına girmiştir. Böylece; dünyada insan hakları çağı başlarken, dünya savaşları sonrasında ortaya çıkmış olan soğuk savaş düzenleri sarsılmaya başlamıştır. İnsan haklarının teker teker sayılarak uluslararası sözleşmeler ile güvence altına alınması, bütün devletler üzerinde evrensel bir denetim mekanizması getirmiş ve böylece, hiçbir devlet yönetimi kendi halkına hukuk dışı yollardan zulüm ve baskı uygulayamaz hale gelmiştir. Uluslararası insan hakları düzeni ulusal hukuk sistemlerinin üstünde bir yere sahip olmuştur.

3) Birleşmiş Milletler Öncülüğünde İnsan Hakları

Evrensel insan hakları düzeninin, Birleşmiş Milletlerin öncülüğünde ve güvencesinde devreye girmesiyle beraber, temel hak ve özgürlüklere karşı çıkan ya da bunları siyasal amaçlı istismar eden Birleşmiş Milletler örgütü üyesi devletlere karşı, evrensel koruma sistemi çerçevesinde insani müdahale arayışları gündeme gelmiştir. Soğuk savaş yıllarında yaşanan küresel gerginlik ortamında ikinci

planda kalan bu müdahale konusu, küreselleşme döneminde daha da öne çıkmış ve bir anlamda bütün dünya ülkelerine yönelik yeni bir müdahaleci yapılanmanın aracı olarak insani müdahale konusu Birleşmiş Milletler üzerinden dünyanın çeşitli ülke ve bölgelerinde uygulama alanına getirilmiştir. Batı dünyasının geçmişten gelen büyük emperyal devletleri yeni bir hegemonya arayışı içerisinde insani müdahale konusunu başka yerlere çekerek siyasal çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye kalkışmışlar, bir anlamda insani müdahale konusu yeni dönemdeki emperyalist yayılmanın etik mazereti ya da hukuki gerekçesi görünümünde göstermelik olarak kullanılmak istenmiştir. Birleşmiş Milletlere üye olan devletlerin sınırlarına ve iç işlerine karışılmaması bir ana ilke olarak örgüt üyeleri tarafından kabul edilmiştir. Buna rağmen insani müdahalenin yeniçağı olarak adlandırılan küreselleşme döneminde, küçük ve orta boy devletler, batı bloğunun büyük ve emperyal devletlerinin istediği doğrultuya getirilmeleri çizgisinde, insani müdahale mekanizmasının açıktan siyasal ya da ekonomik amaçlı müdahalelere dönüştüğü görülmüştür. Bu nedenle, insan hakları alanındaki adımlar bir evrensel insancıl hukukun gelişmesi doğrultusunda ilerlerken, insan hakları ve insani müdahale konularının siyasal çıkarlar doğrultusunda istismar edilmesi yüzünden bir evrensel insancıl hukuk sistemi oluşturulamamıştır.²

4) Birleşmiş Milletler Uygulamaları

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin yanı sıra, bu örgütün öncülüğünde birçok insan hakları protokolleri genel kurul kararları ile kabul edilerek uygulama alanına getirilmiştir. İnsan hakları alanında var olan ana sorunlar ile ilgili olarak birçok tamamlayıcı metin uluslararası protokol statüsünde kabul edilmiş ve bir anlamda bu büyük örgütün direktifleri olarak üye ülkelere yol gösterici bir doğrultuda uygulanmaya başlanmıştır. Barış döneminde, bütün üye ülkeler tarafından uygulanması bir anlamda

² Yasemin ÖZDEK, *Uluslararası Politika ve İnsan Hakları*, Öteki Yayınevi, İstanbul 2000, s. 11-91.

zorunlu olan insan hakları metinleri, sıcak olaylar ya da silahlı çatışmalar aşamalarında devre dışı kalabilmekte ve bu yüzden de çok büyük oranda insan hakları ihlalleri ile karşılaşmaktadır. İnsan hakları protokollerinin geçerliliğini ve yürürlüğünü, barış dönemlerinde sağlamakla görevli olan Birleşmiş Milletler örgütü, barış ve kamu düzeni ortamlarını herhangi bir biçimde ortadan kaldıran silahlı çatışma ya da sıcak gerginlik durumlarında da devreye girebilmektedir. Bu gibi durumları önlemek, silahlı çatışmalara ya da sıcak gerginliklere gönderilecek barış heyetleri aracılığı ile son vermek durumundadır. Herhangi bir ülke ya da bölgede barış ve kamu düzeni tehlikeye sürüklenirse, o zaman Birleşmiş Milletler barış elçileri ya da heyetlerini sıcak yerlere göndererek, bu gibi olumsuz durumlara son verecek ya da büyümesini önleyecek çeşitli girişimleri yapmak zorundadır. Barış elçileri ya da heyetlerinin başarısız kaldığı aşamalarda ise bu kez Birleşmiş Milletler barış güçleri genel kurul ya da güvenlik konseyi kararları doğrultusunda devreye girerek, silahlı çatışmaları önlemek ve yeniden bu gibi olumsuz durumların ortaya çıkması ihtimallerinin önünü kesmek doğrultusunda görevlerini yapmaktadırlar. Böylece; Birleşmiş Milletler çatısı altında oluşturulmuş olan evrensel insan hakları düzeninin ihlali durumunda, bu gibi aykırılıkları ortadan kaldırmak üzere bir yaptırım sistemi geliştirilerek dünya barışı güvence altına alınmak istenmiştir.

5) İnsan Hakları Yetmezse İnsancıl Hukuk Gerekir

Milletler Cemiyeti ve daha sonrasında geliştirilen Birleşmiş Milletler yapılanması, insanlık tarihinin ortaya koyduğu savaş ve silahlı çatışmaların yarattığı yıkımların önüne geçilebilmesi için gerçekleştirilmiştir. İki yüz den fazla devletin yer aldığı dünya haritası üzerinde tüm sıcak çatışma noktalarını kontrol altına almak artan nüfus yüzünden giderek zorlaşırken, insan hakları bildirilerinin ya da uluslararası protokollerin sıcak çatışma ortamlarında da geçerli olmalarının sağlanması için çaba gösterilmesi gerekmektedir. İnsan hakları metinleriyle ve uygulamalarıyla toplumsal barışın sağlanamadığı ve kamu düzeninin korunamadığı yerlerde uluslararası mekanizmaların devreye girerek sonuç alması ve bozulmuş olan

kamu düzeni ve barış ortamını yeniden tesis etmesi gerekmektedir. Bu görev de günümüzde Birleşmiş Milletler örgütünün olduğu için sıcak olayları ve silahlı çatışmaları sona erdirecek ve gerginliği azaltacak adımların bu örgütün öncülüğünde atılması gerekmektedir. İşte Birleşmiş Milletlerin her yolu deneyerek yeniden barış ortamı ve kamu düzeni içerisinde insan hakları protokollerini geçerli kılacak çabalar göstermesi, insan haklarının ötesinde bir insancıl hukuk uygulamasını beraberinde getirmektedir. Bu yönü ile insancıl hukuk insan haklarının bittiği ya da devre dışı kaldığı silahlı çatışma ortamında, sivil halkı ve masum insanları koruyarak silah atışlarının yarattığı her türlü zararın önlenmesini ya da karşılanmasını sağlayarak bir anlamda insan hakları protokollerindeki temel hak ve özgürlükleri yeniden tesis edebilmenin adıdır.

6) *İnsancıl Hukuk Üzerinden İnsan Hakları*

İnsan hakları sözleşmelerinin ya da uluslararası protokollerinin temel hak ve özgürlüklerin korunmasında yeterince etkili olamaması durumlarında ya da geçerliliğini yitirdiği aşamalarda insancıl hukukun kendiliğinden devreye girmesi gerekmektedir. Birleşmiş Milletler ya da bu örgüte bağlı uluslararası kuruluşlar aracılığı ile insancıl hukuk üzerinden, insan haklarının geçerliliğinin sağlanması yönünde çeşitli öneriler geliştirilmiştir.³

Birçok ülke günlük yaşam düzenini sürdürmek üzere varlığını koruyarak sürdürmeye çalışırken, beklenmedik silahlı çatışma ya da terör olayları ile karşı karşıya kalabilmektedir. Bir ülkenin terör ile karşı karşıya kalarak, sivil halkın büyük zarar görmesi ya da hiç beklenmedik durumlar karşısında, maddi manevi zararın ortaya çıkması durumunda Birleşmiş Milletlerin hemen devreye girmesi insancıl hukuk anlayışının bir gereğidir. Bu gibi durumlarda; zarar görenlerin korunmasını gerçekleştirecek olan Birleşmiş Milletler sözleşmeleri devreye girerek, insancıl hukuk aracılığı ile insan hakları sözleşmelerinin normal koşullarda sağlayamadığı koruma gerçekleştirecektir.

³ Gündüz AKTAN, **Hukuki Altyapı**, Radikal Gazetesi, 23. 8. 2005 tarihli köşe yazısı.

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında savaş ve silahlı çatışma mağdurlarına dönük koruma işlevleri uluslararası sözleşmeler ile belirlenmiştir. Daha sonraki aşamalarda, her türlü sıcak olay ya da silahlı çatışmaların önlenmesine yönelik bir düzenleme sürecinde savaş hukuku geride kalmış ve tüm resmi belgelerden savaş sözcüğünü çıkartan, Birleşmiş Milletler örgütünün öncülüğünde insancıl hukuk dönemi başlatılmıştır.

7) Savaşları Önlemelerine Rağmen Terör Var

Birleşmiş Milletlerin küresel düzeyde büyük savaşları önlemesiyle beraber devletlerarası çekişme ve çatışma olayları yeni dönemde terör ya da benzeri silahlı çatışma olayları olarak gündeme gelmiştir. Ne var ki, terör ile ilgili konularda Birleşmiş Milletler üyesi olan devletler bir türlü anlaşmaya varamamışlar ve bu kavramın tam olarak tanımı doğrultusunda bir uzlaşma gerçekleştirilemediği için bütün ülkeleri bağlayıcı bir hukuk düzeni oluşturulamamıştır. En temel hak olarak yaşam hakkını ortadan kaldırdığı için insan haklarını sıfır noktasına getiren teröre karşı iyi niyetli çabalar ile bir uluslararası hukuk oluşturulmaya çalışılmış, terörist saldırıların ve bombalamaların önlenmesi ile terörün finansmanının önüne geçilmesi konularında iki uluslararası sözleşme imzalanarak yayınlanmıştır. Uluslararası terör ile ilgili bütünüyle kapsayıcı bir sözleşme çıkartamayan Birleşmiş Milletler konuyu bölümlere ayırarak terörün önlenmesi ve finansmanına öncelik vermiştir. İki binli yıllara girerken imzalanan bu sözleşmelerden sonra, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ondan fazla karar alarak insan haklarının teröre karşı korunması ve terör eylemleri sırasında insancıl hukukun devreye girerek en zor ve kritik anlarda bile insan haklarına güvence sağlamasını gerçekleştirmeye çaba göstermiştir. Terör ile mücadele doğrultusunda Birleşmiş Milletler çatısı altında gerçekleştirilen uluslararası sözleşmeler doğrultusunda Avrupa Birliği'nde iki binli yılların başlarında terör ile mücadele çerçeve kararını alarak,

uluslararası alanda insan haklarını güvence altına almaya ve bu durumu insancıl hukuk ile tamamlamaya öncelik vermiştir.⁴

8) *Terör Yaşam Hakkını Yok Ediyor*

Soğuk savaşın son dönemlerinde giderek öne çıkan ve özellikle üçüncü dünya ülkeleri üzerinde fazlasıyla yıkıcı etkiler yaratan terör olayları barış ortamını ve kamu düzenlerini ortadan kaldırırken, sivil halk kitlelerine fazlasıyla zarar vermiş ve birçok masum insan bu yüzden en temel hakkı olan yaşam hakkını yitirmiştir. Bir yandan Birleşmiş Milletler örgütü kendisine bağlı uluslararası kuruluşlar aracılığı ile dünyanın her bölgesinde her türlü savaşı önlerken ve silahlı çatışmaları önleyici sistemler geliştirirken, devletlerarası rekabet ve bazı eski sömürgeci büyük batı devletleri yeniden küresel hegemonya düzenleri oluşturmaya yöneldiğinde terör ve benzeri silahlı çatışma olayları yeniden gündeme gelmiştir. Tam olarak savaş kavramıyla tanımlanamayacak bu gibi durumlar barış ve savaş ortamları arasında bir ara ya da orta kademe oluşturduğu için, bu gibi durumlar yeniden ele alınarak farklı bir biçimde tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu gibi durumları yeterince açıklayabilmek için düşük yoğunluklu çatışma teorisi geliştirilmiştir. Dünya yeni bir yüzyıla girerken, yaşanmakta olan değişim süreci uluslararası kuvvetler dengelerini etkilemiş ve güvenlik stratejilerini kökten sarsmıştır.⁵

Savaş olmayan ama barış ortamını da ortadan kaldırarak insan hakları açısından ciddi tehditler oluşturan silahlı eylemler ya da terör olaylarına düşük yoğunluklu çatışma tanımlaması getirilmiştir. Uzun süren terör olaylarının yaşandığı bölgelerde, devlet egemenlikleri devam ederken ve devletlerin kendi ülkelerinde iç işlerine karışılmazlık ilkesi sürerken, her devlet kendi sınırları içerisindeki ülkesinde kamu düzenini ve barış ortamını sağlamakla yükümlüdür. Normal durumlarda Birleşmiş Milletler ya da herhangi bir uluslar-

⁴ İbrahim KAYA, *Terör ile Mücadele ve Uluslararası Hukuk*, Usak Yayınları, Ankara 2005, s. 235 vd.

⁵ Mesut Hakkı CAŞIN, *Uluslararası Terörizm*, Nobel Yayınları, Ankara 2008, s. 593 vd.

arası örgütün olay yeri devletine müdahale etmesi düşünülemez. Ne var ki, bir devletin kendi ülkesinin herhangi bir bölgesini o devletin sınırları dışına çıkararak, farklı bir devlet oluşumuna gidilmesi için sürdürülen uzun süreli teröre de düşük yoğunluklu çatışma adı verilerek, devletlerarası rekabet, çekişme ya da hegemonya girişimleri sonucunda doğan bu gibi durumlar düşük yoğunluklu çatışmalar kategorisinde ele alınabilmektedir.⁶

9) Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk

İnsan haklarının bir uzantısı hatta onun bir tamamlayıcısı olan insancıl hukukun, açıkça tanımlanabilmesi ya da sınırlarının belirlenebilmesi için, günümüzün hukuk ve siyaset bilimi araştırmalarında öne geçen haklı savaş kavramı önem kazanmaktadır. Siyasal amaçlı saldırılar, hegemonya kurma girişimleri ya da devletlerarası rekabet düzeninde silahlı eylemlerin ya da benzeri çatışma ortamlarının yaratılmasıyla beraber haklı ya da haksız savaş kavramı da gündeme gelerek tartışma konusu olmuştur.⁷

İnsanların bütün temel haklarının en üst düzeyde gerçekleştirilmesini amaçlayan insan hakları hukukunun, böylesine kutsal bir amacı sağlayamadığı durumlarda uluslararası hukuk düzeninde insancıl hukukun bir anlamda yaptırım olarak devreye girmesiyle, silahlı çatışma ortamı yaratan terör eylemlerinin sivil halk kitlelerine ve masum insanlara zarar vermeleri önlenmektedir. Siyasal amaçlı, hegemonya düzeni kurmaya ya da yeni emperyal planlar oluşturmaya dönük bütün silahlı eylemler ya da terör olayları haksız savaş kapsamı içerisinde düşünülmektedir. Bu gibi silahlı çatışma ortamlarında insancıl hukukun kendiliğinden düşünülmesi ve zarar gören insan haklarının yeniden onarılarak bu doğrultuda bir kamu düzeni tesis edilmesi, hem uluslararası hukuk hem de hukuk devleti

⁶ Mehmet Ali KIŞLALI, *Güneydoğu - Düşük Yoğunluklu Çatışma*, Ümit yayıncılık, Ankara 1996, s. 25-45.

⁷ Hasan Serdar HOŞ, *Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s. 153 vd.

düzenleri açısından gerekli bulunmaktadır. Teröre ve benzeri silahlı çatışma ya da isyanlara karşı hukuk devletleri içinde kalarak önlem alınabileceği gibi uluslararası hukuk açısından da insancıl yaklaşımlar geliştirilebilmektedir. Her silahlı çatışma olayının farklı boyutlarda gündeme gelmesi nedeniyle hepsi için geçerli bir Birleşmiş Milletler genel kararı ya da protokolü hazırlanamamış ama her sıcak olay ile ilgili olarak hem genel kurul hem de güvenlik konseyinde kararlar alınabilmiştir.

10) İnsancıl Hukuk Gerekliliği

Devletlerarası rekabet, küresel ya da bölgesel hegemonya planları ile yeni sömürgecilik doğrultusunda çeşitli ülke ya da devlet düzenlerini parçalamaya yönelik emperyal planların ortaya çıkardığı silahlı eylemlerin yarattığı zararlar ve mağduriyetler hukuken karşılanmak istendiğinde gene insancıl hukukun dikkate alınması gerekmektedir. İnsancıl hukuk açısından en önemli ölçü sivil halk kitlelerinin korunması ve haksız silahlı eylemlerin yaratabileceği bir haksız dolaylı çatışma ortamından masum insanların zarar görmesinin önlenmesidir. Hukuk düzenleri her türlü olayı ve ilişkiyi karşılıklı olarak düzenlediği için silahlı eylemlerde ya da sıcak çatışmalarda tarafların iyi belirlenmesi gerekmektedir. Savaşlar devletlerarasında olurken, devletlerin taraf olmadığı ya da tek taraflı bir konuma sürüklenerek asimetrik bir çatışma ortamına sürüklenmesi aşamasında terör ve benzeri yıkıcı saldırıların yaratabileceği saldırılara karşı gene insancıl hukuk önlemlerinin düşünülmesi önem taşımaktadır.

Askeri ve sivil hedeflerin ayrılması, sivil yerleşim yerlerinin korunmasına öncelik verilmesi, belirli bir bölgeyi tehdit eden dolaylı ya da düşük yoğunluklu çatışma oluşumlarına karşı uluslararası insancıl hukukun öngördüğü önlemlerin öncelikli olarak ele alınması gerekmektedir. Birleşmiş Milletlerin öncülüğünde oluşturulan La Haye ve Cenevre sözleşmelerinin bugünün koşullarında ortaya çıkan yeni durumları dikkate alarak yenilenmesi gerekmektedir. Silahlı çatışmaların savaşa dönüşümü önlenirken, önlenemeyen silahlı eylemlerin barış ortamını tehdit etmesine karşı bu doğrultuda

atılacak yeni adımlara ve sözleşmelere gereksinme duyulmaktadır. Barışı bozan ama savaş denilemeyecek silahlı eylemleri ya da genel olarak kabul edilen deyimini ile düşük yoğunluklu ya da dolaylı çatışma ortamlarında insan haklarını bütünüyle güvence altına alabilecek yeni insancıl hukuk protokollerinin gene Birleşmiş Milletler çatısı altında hazırlanması dünya barışı açısından zorunlu görünmektedir.

11) Emperyal Planlar ve Hegemonya Girişimleri

Yaşamsal bir zorunluluk olmadıkça her türlü savaş ya da silahlı eylemin bir cinayet olarak kabul edilmesi genel olarak benimsenen bir yaklaşım biçimi olarak insancıl hukuka öncülük etmiştir. Ne var ki, haklı ve haksız ayırımlarını gündeme getiren çeşitli siyasal ya da hukuki yaklaşımlar genel anlamda bir ortak tavrı önlemiş ve bu yüzden günümüze kadar düşük yoğunluklu çatışma ortamları terör eylemleri sayesinde sürüp gitmiştir. Emperyal planlar, hegemonya projeleri devletlerarası rekabet ortamında giderek öne çıktıkça farklı yaklaşımlar daha da artmakta ve bu yüzden terör gibi temel kavramların tanımında kalıcı bir çözüm olarak anlaşma sağlanamamaktadır. Terör ile ilgili kapsayıcı bir uluslararası sözleşmenin bütün üye devletlerin katılımı ile gerçekleştirilemediği bu aşamada farklı yaklaşımlar yeni bir uluslararası hukuk düzeninin oluşumunu engellemekte ve insancıl hukuku arayışlarını da yarım bırakmaktadır. Devlet olmayan bazı örgütler ya da yeni bir devlet kurmak amacıyla yola çıkan farklı kuruluşlar, kendi projeleri doğrultusunda hareket ederlerken, insancıl bir hukuk düzeninin evrensel boyutlarda gerçekleştirilmesi gibi bir kutsal hedefe erişilmesini önlemektedirler. Uzlaşma ya da anlaşma ortamlarından uzaklaşmalar da silahlı çatışma ya da terör eylemleri için elverişli ortamlar yaratabilmektedirler. Etnik sorunlar ve kültürel hakların da farklı boyutlarda ele alınması ya da algılanmaları da anlaşmazlık ortamının sürüp gitmesine yol açmaktadır. Ekonomik hakların bir yana bırakılarak, kültürel haklara öncelik verilmesi de tartışma ortamlarını tırmandırmakta ve çözüm üretilmesini önlemektedir. Temel kavramlarda anlaşmazlık, ortak tanımların geliştirilememesi, insan hakları ara-

sında ayırım yapılması da böylesine bir olumsuz süreci iteklemektedir.⁸

12) Yaşam Hakkı Güvence Gerekirir

Yaşam hakkı her türlü hakkın üstünde en güçlü bir biçimde güvence altına alınması gereken en temel bir haktır. Her türlü çatışmanın ya da gerginlik ortamlarının tehdit ettiği bu en temel hakkın güvence altına alınabilmesi için hem ulusal hem de uluslararası düzeylerde önlemlerin alınması ve hukuk sistemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Sivil halk kitlelerinin ve masum insanların silahlı çatışmalara ya da terör saldırılarına karşı tam olarak korunabilmeleri için aynı zamanda işkence ve kötü muamele yasaklarının da bir kamu gücü aracılığı ile uygulanabilmesi gerekmektedir. Var olan devlet düzeni ya da uluslararası hukukun getirmiş olduğu insan hakları ile ilgili bütün koruma sistemlerinin devrede olması ve en üst düzeyde korumanın sağlanabilmesi için de her türlü olumsuz ihtimal dikkate alınarak gereken girişimlerin tamamlanabilmesi zorunludur. Ayrıca, yargı sistemi ile ilgili güvencelerin ve hakların da gene kamu gücü aracılığı ile sağlanarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

B) İNSANCIL HUKUK NEDİR?

İki binli yılların başında Birleşmiş Milletler (BM), Cenevre'deki merkezine bir "İnsancıl Hukuk Fakültesi" kurarak, 21.yy'da savaşları bütünüyle ortadan kaldırabilmek ve barış ortamını her durumda sürekli kılabilmek için, bilimsel çalışmalarla birlikte, uluslararası örgütlerde ve alanlarda görev yapanlara insancıl hukuk programını başlatmışlardır. BM'nin kurucu üyesi olan Türkiye'de de, insancıl hukuk ile ilgili doktora ve master tezleri hazırlanmış ve ayrıca bazı hukuk fakültelerinin müfredat programlarında insancıl hukuk, insan haklarından ayrı bir biçimde yer almıştır. Durum bu iken, kamuoyunda insan hakları kavramı kadar insancıl hukuk konusu pek fazla ele alınmadığı için, bu konuda genel bir bilgisizlik durumu

⁸ A. Emre ÖKTEM, *Terörizm, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları*, Derin yayınları, İstanbul 2007, s. 414- 439.

sürüp gitmektedir. Bu nedenle de bazı yanlış anlaşılımlar ya da kasıtlı olarak siyasi amaçlı bilgi saptırmaları yapılmaktadır.

1) Uluslararası Zorunluluk ve İnsancıl Hukuk

İnsancıl hukun ne olduğunu anlayıp anlatabilmek için, konuya hukunun ne olduğunu açıklamakla başlamak yerinde olur. *Hukuku* ulusal anlamda, topluda kişilerin birbirleri ile ve devletle olan ilişkilerini düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen kurulların bütünü olarak tanımlamak mümkündür. Ulusal hukun alanı ve içeriği, ulusal ve yasala organların yürürlüğe koyduğu hukuk kuralları ile belirlenir. Hukukun bir de devletlerin birbirleri arasındaki ilişkiyi düzenleyen yönü vardır. Buna da uluslararası hukuk denilmektedir. Uluslararası hukukun kaynağı; temel hukuk ilkeleri, uluslararası andlaşmalar ve uluslararası yargı makamlarının verdikleri kararlardır. Çağdaş dünyada ulusal hukuk kadar, uluslararası hukuk da önemli ve yaşamın hemen her alanında varlığını göstermektedir.

On dokuzuncu yüzyılın son döneminde, uluslararası alanda silahlı çatışmaları ve savaşları önlemek üzere; ortaya konulan sözleşmeler ve Milletler Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşı'nı önleyemediği için, insanlık büyük kayıplara uğramıştır. İki büyük dünya savaşı sırasında milyonlarca insanın kaybı üzerine, insanlığı bir üçüncü dünya savaşı tehlikesine karşı korumak için Birleşmiş Milletler örgütü kurulmuş ve insan hakları temelinde, bütün dünyayı kalıcı bir barış düzenine kavuşturma yönünde girişimlerde bulunulmuştur.

Birleşmiş Milletler örgütü, bir uluslararası "*İnsan Hakları Sözleşmesi*" ilan ederek, çalışmalarına başlamış, daha sonraki yıllarda birçok özel alanda yeni yeni uluslararası hak ve özgürlükler ve bildirileri ilan etmiştir. Barış koşullarında bu örgüt tarafından ilan edilen bütün insan hakları sözleşmeleri, üye ülkeler tarafından dikkate alınmış ve böylece uluslararası alanda bir insan hakları düzeni, devletlerin hukuk düzenlerine paralel bir çizgide gündeme gelmiştir. Böylece; Birleşmiş Milletler örgütü, uluslararası alanda kalıcı bir barış düzenini, insan hakları sözleşmeleri üzerinden oluşturmaya çalışmıştır. Bildirgeler genel ya da özel olarak insanların

sahip olduğu bütün temel hak ve özgürlükleri bir anlamda uluslararası güvenceye alarak, evrensel barış için, bir insan hakları hukukunun zaman içerisindeki oluşumunu tamamlamışlardır.

Birleşmiş Milletler Kuruluşu; bir yandan insan hakları bildireleriyle kalıcı bir barış ortamını kurarken, diğer yandan da aldığı kararlar ve çeşitli girişimlerle, her türlü silahlı çatışma ve sıcak savaşları önleyebilme doğrultusunda bir *insancıl hukuk* kavramını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, savaş ortamındaki masum insanların korunmasına yönelik uluslararası düzeyde bir hukuk dalı gelişmeye başlamıştır.

2) *İnsancıl Hukukun Anlamı*

Birleşmiş Milletler, ürkütücülüğü ve korkunçluğu nedeniyle, kararlarında ve resmi belgesinde “savaş” sözünü kullanmamaya özen gösterdiği için, Birleşmiş Milletler çatısı altında, insancıl hukuk “*Humanitarian Law*” adı ile gelişmiştir.

İnsancıl hukuku aşağıdaki gibi tanımlamak mümkündür:

- Her türlü silahlı çatışma ve benzeri sıcak gerginlik ortamında, silahlı çatışma ve sıcak savaşa taraf olamayan, masum (sivil) insanların korunması hukukudur.

- Silahlı çatışmalardan doğabilecek bütün zararların önlenmesi ve sivil halkın bu gibi tehditlere karşı korunmasını sağlayan kurallar bütünüdür.⁹

- İnsancıl hukuk, hem uluslararası hem de uluslararası olmayan nitelikte, silahlı çatışmalardan kaynaklanan insani sorunları düzenlemeye yönelik oluşturulmuş hukuktur.

- Çatışmalardan zarar gören ya da görebilecek toplum kesimlerini ve onların mal ve mülklerini koruyan sözleşme ya da teamül kökenli hukuk kurallarıdır.

Soğuk savaşın sona ermesinden sonra gündeme gelen küreselleşme aşamasında terör olgusu, eskisine oranla daha fazla gelişme

⁹ Ayşe Nur TÜTÜNCÜ, *İnsancıl Hukuka Giriş*, Beta Yayınları, İstanbul 2006, s. 1-2.

göstermiş ve bir anlamda küresel terör olarak bütün dünya ülkelerini tehdit etmeye başlamıştır. Bölücü girişimlerin, terörü bir araç olarak kullanması birçok ülkede iç barışı bozmuş, bazı ülkelerde ise sıcak savaşı aratmayan çatışma ortamları yaratmıştır. Her egemen devletin uluslararası hukuka göre, iç çatışmaları bastırmak, gerekli önlemleri almak dış çatışmalardan kendini koruma hakkına sahip olmak aynı zamanda kamu düzeninin korunması açısından da insancıl hukuk ayrı bir önem taşımaktadır.

3) İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk

İnsancıl hukuk; savaş hukuku, silahlı çatışma hukuku ve insan hakları hukukundan farklı fakat, onunla ilişkisi olan bir hukuk dalıdır.

İnsancıl hukuk, insan haklarını önleyen bir hukuk olmadığı gibi insan haklarını tamamlayan, destekleyen, yardımcı olan ve bütünleşen bir hukuktur. Çünkü insan haklarının dayandığı temel hak olan yaşam hakkının korunması gibi insancıl bir amaca hizmet etmektedir. Ayrıca silahlı çatışma ortamında devreye girerek, temel hak olan yaşam hakkını korumaya yönelik bir hukuktur. Bu yönü ile insancıl hukuk, insan haklarının da güvencesi durumundadır.

İnsancıl hukuk, sıcak savaş ortamında devreye girerek, barış ortamında sağlanan insan haklarını korumakta; bozulmuş olan barış düzeninin yeniden kurulmasına hizmet ederek, hem insanların can güvenliğini hem de insan haklarına dayalı hukuk düzenlerinin yeniden geçerlilik kazanmasını sağlayabilmektedir. Bu yanı ile insancıl hukuk, insan haklarının tehdit edildiği aşamada, karşılıklı çatışmaya yönelik gelişmelerin önünün kesilmesi yönünden insan haklarının güvencesi olmaktadır. İnsan hakları hukuku çoğunlukla barış ortamında insan haklarını düzenleyen kurallar iken, savaşın olmadığı ancak savaşa dönüşebilecek ortamlarda insancıl hukuk insanların korunmaları doğrultusunda devreye girerek, doğrudan insan haklarına katkı sağlamaktadır. Bu yönü ile insancıl hukuk, hem barış ortamının bozulmasını önlemekte, hem de silahlı çatışma durumu-

nun savaşa dönüşmesini önleyecek bir ara hukuk konumunda olmaktadır.¹⁰

Silahlı çatışma durumlarında devlet düzenlerinin korunması kadar insanların, en temel hakkı olan yaşamlarının güvence altına alınması da hukuk devleti olmanın gereğidir. Devletler; üzerlerine düşen görevleri yerine getirirken, hem barışa hem de insanlığa karşı işlenen suçlarda, silahlı çatışmaları önlemek ve bunların yarattığı zararları karşılamak(3) durumundadır.¹¹

İnsan hakları hukuku, devlet ile birey, grup, halk arasındaki ilişki ve çelişmeyi düzenler. Bu hukuk dalında her durumda çelişmenin bir tarafında devlet bulunmaktadır. İnsan hakları, devlet ile yönetilenler arasında devlet içi ilişkiden kaynaklanmış ve yönetileni devlete karşı korumayı amaçlamaktadır. Uluslararası insancıl hukuk, silahlı çatışmalarda ve diğer şiddet olaylarında temel insan haklarını koruma ile ilgilenmektedir. İnsancıl hukuk sadece devletin silahlı gruplarını bağlamaz, onlara bağlı diğer silahlı grupları ve bireyleri de bağlar. Uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda böylesi ilkelerin uygulanması, silahlı grubun meşruluğu ile bağlantılı değildir.

Öte yandan; Uluslararası Adalet Divanı (UAD) *Nükleer Silahlar Konusundaki Tavsiye Kararı'nda* uluslararası insancıl hukuk ile insan hakları hukuku arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir. Divan, hukukun iki farklı yapısı olduğunu ve savaş durumunda bir taraf hukuka uygun bir şekilde zarar görmedikçe insan hakları hukukunun uygulanmasına devam edileceğini teyit etmiştir.¹² Buna karşın, her iki hukuk dalının birbirinden ayrı iki hukuk alanı olduğundan kuşku yoktur.

¹⁰ Hüsni ÖNDÜL, *İnsancıl Hukuka Giriş*, İnsan Hakları Akademisi, 1998. (Erişim: www.ihd.org.tr.)

¹¹ Şule ÖZSOY, *insancıl Hukukun Gelişimi*, TODAİE İnsan Hakları Yıllığı, Cilt: 19-20, 1997-1998, s. 111-112.

¹² Ezeli AZARKAN, "Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Birleşmiş Milletler Askeri Operasyonları", *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt X, Sayı: 1-2, 2006, s. 86.

4) İnsancıl Hukukun Kaynağı

İnsancıl hukukun kaynağı; ilk çağlardan sonra hukuk tarihinde insanı merkeze koyan hümanist gelişmedir. Orta çağ sonrasında Rönesans ve Reform hareketleri ile başlayan Aydınlanma Devrimi, aynı zamanda insanı en üst değer olarak ele alan hümanist yaklaşımı da gündeme getirmiştir. İnsan merkezli hukuk anlamındaki gelişmeler, hümanizmi güçlü bir düşünce akımı olarak öne geçirmiştir. Temel hak ve özgürlüklere paralel olarak, insanların temel hakları ve özgürlükleri de dokunulmazlık kazanmıştır. 19. yy'ın ikinci yarısında sömürge imparatorlukları büyük savaşlara yönelip, hegemonya mücadelesi içine girildikçe, uluslararası alanda savaşları önleyecek bir uluslararası hukukun yaratılmasına yönelik girişimler olmuştur. Bu girişimler sonucunda; 20.yy'a girerken, her türlü savaş ve silahlı çatışma ortamında sivil halkı, yaralıları, esirleri ve medeniyetin ortak üretimi olan kültür eserlerinin korunması ile ilgili uluslararası düzeyde sözleşmeler imzalanmış ve bütün devletlerin bu sözleşme hükümlerine uymaları istenmiştir.

Kısaca; Cenevre anlaşmaları adı verilen bu insanlığı ve medeniyeti koruma sözleşmeleri, BM'nin kurulmasından sonra yeniden ele alınarak; evrensel düzeyde savaşlara ve silahlı çatışmalara karşı, insanlığını korunması hedeflenmiştir. Savaşları önlemek ve barışı sürekli kılmak amacıyla oluşturulan BM örgütü böylece; uluslararası alanda geçerli olmak üzere insancıl hukuk girişimini başlatmıştır. Her türlü savaşa ve silahlı çatışmaya karşı insancıl hukuk evrensel çözüm yolu olarak, BM aracılığı ile gündeme getirilmiştir. Bu bağlamda; uluslararası sorumluluklar açısından, ilgili taraf devletlerin sözleşmelerde belirtilen suçlar ile ilgili olarak, gerekli önlemleri almak gibi yükümlülükleri insancıl hukuk düzeninin iyi yürümesi açısından gerekli görünmektedir.¹³

5) Uygulamada İnsancıl Hukuk

Dünya barışını tam olarak gerçekleştirmek üzere kurumuş olan BM örgütü, çeşitli ülkelerde ya da bölgelerde ortaya çıkan silahlı

¹³ ÖKTEM, a.g.y, s. 70-74.

çatışma olaylarının önlenmesi için bir çok karar almıştır. Her olayın ortaya çıkışı, diğerlerinden farklı olduğundan, Birleşmiş Milletler komisyonları özel durumları inceleyerek; barışın, güvenliğin ve kamu düzeninin yeniden sağlanmasını, bazen Genel Kurul, bazen de Güvenlik Konseyi üzerinden almaktadır. Barışın yeniden sağlanması doğrultusunda BM organlarından insancıl hukuk yaratan kararalar ve raporlar resmen ortaya konulmuştur. Her türlü silahlı çatışmanın önlenmesi doğrultusunda uluslararası alanda, BM dünyanın çeşitli bölgelerinde devreye girerek, barış ve kamu düzenini sağlamakta öncülük etmektedir. Eski Yugoslavya Devleti'nin dağılması sürecinde yaşanan olaylar ve BM örgütünün silahlı çatışmaların önlenmesi doğrultusundaki girişimleri, uygulama açısından insancıl hukukun uygulanmasına önemli bir örnek oluşturmuştur. Özellikle küreselleşme aşamasında gündeme gelen silahlı çatışma olaylarında, BM örgütünün daha etkili bir biçimde devreye girerek, evrensel barışın ve devletlerin kamu düzenleri açısından çözüm ürettiği görülmektedir.¹⁴

6) İnsancıl Hukukun Yaptırımı ve İhlali

İnsancıl hukukun yaptırımları açısından, ceza mahkemesinin yokluğu, zamanla tamamlanmış ve özel mahkemelerin ötesinde bir genel yargılama sisteminin kurulmasından sonra, evrensel barışın korunması doğrultusunda insancıl hukuk, daha fazla etkili olmaya başlamıştır. Güçlü bir yaptırım sisteminin gerçekleştirilebilmesi için, Birleşmiş Milletler ile uluslararası ceza mahkemesinin ortak çalışmaları yarar sağlamıştır. Uluslararası belgelerdeki hakların ve ceza düzenlemelerinin iç hukuk düzenlerine yansıtılmasıyla birlikte, insanlığa ve barışa karşı işlenen suçların hak ettiği cezaları alması daha da kolaylaşmıştır. İnsancıl hukuk kurallarının ihlaline karşı, ortak bir uluslararası yaptırım sistemi öngörülmesi, adaletin sağlanması açısından daha yararlı bir düzen getirmiştir.

Normal koşullarda devletlerarasında görülmesi mümkün olan silahlı çatışmaların, bu kez terör örgütleri ve devletlerarasında

¹⁴ AZARKAN, a.g.y, s. 90-93.

olmakta ve bu nedenle de tam anlamıyla bir savaş yerine, günümüzde asimetrik bir çatışma ortamı oluşmaktadır. Böylesi ortamlarda; devletler zayıflar, terör örgütleri güçlenirse, var olan kamu düzeninin çökmesi kaçınılmaz olur. Doğal olarak devlet ulusal ve uluslararası hukuk düzeni içinde varlığını, egemenliğini ve hukuk düzenini korumak durumundadır. Bu koşullarda insancıl hukuk devreye girerek, en temel hak olan yaşam hakkını ortadan kaldıran terör eylemlerinin önünün kesilmesini sağlamalıdır.¹⁵

Ne var ki, kimi emperyalist devletlerin küresel hegemonya planları doğrultusunda, terörist eylemleri desteklemeleri ve korumaları nedeniyle; şimdiye kadar sıcak çatışma ya da silahlı eylemleri durduracak kesin bir düzen kurulamamıştır. Terörü bir siyasi silah olarak kullanan emperyal devletler, silahlı çatışmaları kışkırtırlarken, insan haklarını sıfır noktasına getiren durumlar yaratmakta ve bu yüzden insancıl hukuka olan gereksinim daha da artmaktadır. İnsancıl hukuk mağdur, saldırgan ya da meşru müdafaa hakkını kullanan bütün taraflara eşit olarak uygulanmak durumundadır. Terörist eylemleri önlemek ya da bastırmak için alınan önlemlerin çoğu silahlı çatışma niteliği taşımaz. Terör ile ilgili bilgi toplama, kamu kurumları arasında işbirliği, mal varlıklarına el konulması, teröre yardımcı devletlere diplomatik ya da ekonomik baskı uygulanması gibi önlemler insancıl hukuk açısından tamamlayıcı girişimlerdir.

İnsancıl hukukun ihlallerinin devletler ve uluslararası kuruluşlar tarafından kesin olarak engellenmesi durumunda, bu hak daha da anlam kazanacaktır. Bu bağlamda; Birleşmiş Milletler örgütü bu açıdan bütün dünya devletlerine ve uluslararası kuruluşlara öncülük yapmak durumundadır. Ciddi yaygın ve sürekli insan hakları ihlalleri iç mesele olmanın ötesinde, algılanmaya başlandığı için, uluslararası kuruluşlar üzerinden devletler topluluğu insanlık adına silahlı çatışma ortamlarının önlenmesi doğrultusunda durumlara müdahale edebilmektedir. İnsancıl hukuk kurallarının ihlallerinin önlenmesinde, bireysel sorumluluğa dayalı bir sistem giderek öngö-

¹⁵ ÖKTEM, a.g.y, s. 250 vd.

rılmektedir. İnsancıl hukuka kesin olarak uyulmasının sağlanmasıyla, evrensel barış düzeni güvenlik kazanacağı ve düşmanlıkların önleneyeğini, insanlık barışına hizmet etmek isteyen kişi, kuruluş ve yöneticiler bilmeli, Birleşmiş Milletler çatısı altında imzalanan uluslararası sözleşmeler doğrultusunda insancıl hukuk gündemde tutularak, barışa yönelik zararlar onarılabilmelidir.¹⁶

İnsancıl hukuku esas alan BM, hertürlü karar ve uluslararası belgelerde, “savaş” kavramını kullanmayarak, bu kavramı insanlığın zihninden silmeye özen göstermektedir. Böylece; devletlerarası ilişkilerde ve uluslararası bütün portokollerde savaş kavramı devre dışı bırakılmakta; “silahlı çatışma”, “dolaylı çatışma” ya da “düşük yoğunluklu çatışma” gibi düzenleyici hükümlere yer verilmektedir. Özellikle, uzun süren terör eylemleri ve bunların neden olduğu silahlı çatışma ortamları, tam anlamı ile savaş olmadığı için, savaş hükümleri doğrultusunda ele alınmamakta ama bu durumlar, barış ve kamu düzenini de ortadan kaldırması nedeniyle, yeni hukuki düzenlemelere gerek duyulmaktadır. Barış ortamlarında, insan hakları metinleri uygulamaya kaynaklık etmekle birlikte, sıcak çatışma ortamlarında yaşam hakları ortadan kalkmış ve tehlike altında olan insanların hukukunun korunmasında bir boşluk doğmaktadır.

Birleşmiş Milletler örgütü, savaşları önlemek kadar, silahlı çatışmaların önlenmesinde de, etkin çalışmalar yürütmektedir. Ne var ki, bugünkü aşamada savaş ortamları, düşük yoğunluklu çatışma ortamına dönüştürüldüğüne göre, Cenevre sözleşmeleri de geride kalmıştır. Savaşların önlendiği, barışın bir uluslararası örgüt tarafından küresel düzeyde etkinleştirildiği bir yeni aşamada, barışı bozan ama savaş niteliğini göstermeyen silahlı çatışma ve benzeri güvensizlik ortamlarını insancıl hukuku geçerli kılacak doğrultuda yeniden düzenleyecek yeni uluslararası sözleşmelere gerek duyulmaktadır. Özellikle küresel sermaye ve var olan devlet düzenleri arasındaki tırmanan gerginlikler açısından konu ele alınırsa; daha geçerli düzenlemelerin Cenevre sözleşmelerinin daha gelişmiş biçimiyle tehlike altındaki insanların korunması gerekmektedir. İnsancıl hukuk, barış

¹⁶ ÖZSOY, a.g.y, s. 124-125.

düzeninde insan haklarını koruduğu ve savunduğu gibi yeni dönemde var olan devletlerin kamu düzenleri ve bölgesel barışı tehdit eden silahlı çatışmaların, en kutsal hak olan yaşam hakkının ortadan kaldırmasına karşı sivil halk kitlelerini ve bütün insanlığı en üst düzeyde koruma altına alacak ve onların gereksinmelerini karşılayacak yeni düzenlemelere yapılmalıdır. Böylece; insancıl hukuk, temel insan haklarının en üst düzeyde korunmasına güvence olacaktır.

SONUÇ

İnsancıl hukuka ilişkin temel kurallar, tüm uluslararası toplumun ortak çıkarlarını ilgilendirmesi nedeniyle, tüm devletler ve insanlık için önemli ve bağlayıcıdır. Uluslararası sözleşmeler doğrultusunda uluslararası ortamda sıcak çatışma bölgelerine müdahale etmesine devletler direnerek ulusal çıkarlarını koruma yoluna gitmektedirler. Silah teknolojilerinde tüm insanlığı ya da uygarlığı yok edebilecek derecede gelişmelerin ortaya çıkması üzerine, insancıl hukuk daha da önem kazanmıştır. Teknolojik gücün kontrol altına alınması, bugünün koşullarında insancıl hukukun ana sorunu haline gelmiştir. İnsanlığın geleceği için, insancıl hukukun bütün güçleri kontrol edebilmesi gerekmektedir. İnsan hakları eğer insancıl hukuk ile tamamlanırsa, evrensel barış korunabilecektir.

Sivil statülerin sağladığı insan haklarıyla ilgili koruma sisteminin ortadan kalktığı ya da kaybedildiği noktalarda, gene insancıl hukuk adımlarının atılması ve bu doğrultuda insan haklarını asgari düzeyde güvence altına alabilecek sistemlerin oluşturulması gerekmektedir. Mutlak kayıplar, kısmen mahrumiyetler ile beraber muhtemel zararlar da dikkate alınarak hareket edilmeli sivil toplumun ve halk kitlelerinin her türlü saldırı ya da tecavüze karşı kendini koruma doğrultusunda bir meşru müdafaa hakkı bulunduğu dikkate alınmalıdır. Silahlı çatışma ya da terör benzeri her türlü saldırıya karşı, bunları önleyecek düzeyde güçlü önlemler geliştirilebilmeli ve böylece barış ortamının korunması sağlanabilmelidir. İnsan hakları barış ortamında bir güvence olarak bütün dünyada geçerliliğini en üst düzeyde koruyabilmeli, barış ortamının ya da kamu düzenlerinin

silahlı eylemler ile tehdit altına girdiği aşamalarda ulusal ya da uluslararası düzeyde insancıl hukuk önlemleri kurtarıcı olarak devreye girebilmelidir.

Bunun yanında, “Arap Baharı” ile Orta Doğu’da başlayan sıcak gelişmeler ve silahlı çatışmalar, merkezi coğrafyada insancıl hukuk arayışını gündeme getirmektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte, ABD ordularının Orta Doğu’ya gelmesi, Körfez ve Irak savaşlarının bölgedeki devlet düzenlerini bozması üzerine, bir buçuk milyon insan hayatını kaybetmiştir. Sivil halk kitleleri büyük zarara uğramış, ibadet yerleri tahrip edilerek, bölgede din ve mezhep savaşlarına elverişli bir ortam yaratılmıştır. Savaş rüzgârlarının geride kaldığı yeni dönemde, Irak’taki otorite boşluğu, bölge için büyük tehlike yaratmakta ve bu ülke üzerinden komşu ülke olan; Suriye, Türkiye, İran, Ürdün ve Azerbaycan devletlerinin topraklarına yönelik terör eylemleri ile sıcak çatışmaya yönelik ortam kendiliğinden gündeme gelmektedir. Irak Savaşı sonrasında doğan otorite boşluğu, bölge devletlerini terör ya da sıcak çatışma olaylarına kaydırarak, kamu düzeninin ve bölgesel barışın tehdit edecek boyuta ulaşmaması için, Orta Doğu bölgesinde Birleşmiş Milletler öncülüğünde, insancıl hukuk alternatifinin düşünülmesi gereği ortaya çıkmaktadır.